

DE BOER IN DE KUSTPOLDERS : VAN MAKER TOT KRAKER EEUWENOUE GRASLANDEN BEDREIGD

Volgens een recente studie van het INBO, verdween er sinds 2005 minstens 208 hectare historisch permanente graslanden in de kustpolders. Sinds 2012 verdween er 44 ha. Hoewel deze graslanden voor de Instandhoudingsdoelen essentieel zijn, blijft de effectieve bescherming ervan uit. Natuurverenigingen als Natuurpunt, WMF, Vogelbescherming en SOS Kustpolders, zijn er ook een hele reeks politieke partijen die ijveren voor een bescherming van dit regenwoud op kniehoogte. De West-Vlaamse Milieufederatie neemt je mee van transgressie tot depressie en hopelijk gauw progressie: de kustpolders.

Heel lang geleden...

Tot aan het begin van onze tijdrekening had de zee nog vrij spel in het poldergebied. Als waddegebied moet de regio toen al toeristische potenties gekend hebben omwille van haar schoonheid, hoewel deze waarschijnlijk nooit verzilverd werden. Stilaan ontwikkelde er zich een specifieke vegetatie: van rietmoerassen tot heidevennen, die op hun beurt aanleiding gaven tot veenvorming. De zeespiegel steeg met gestage vastheid verder en geulen die eerst gevormd werden, slibden dicht met sedimenten (klei, zand). Het veen zelf ging inklinken, omdat het water (99,7% van het veen bestaat uit water) door droogte en sedimentdruk uit het veen verdween. De bodem ging dus nog meer zakken en extra klei werd erop afgezet. Een slikken- en schorregebied dat regelmatig overspoeld werd door zeewater dat landinwaarts trok via grote getijdengeulen was nu een feit.

Tot op vandaag kan je relictten uit deze woelige periode merken in het landschap. De grootste geulen zoals de Brugse Kreek, de Scinfal (vandaag het Zwin) en de Vallei van de IJzer zijn voorbeelden.

De eerste menselijke bewoning zou hebben bestaan uit wat jagers, zonder grote nederzettingen. Over het werk dat de Morinen en de Menapiërs later in het gebied verrichtten is weinig bekend. Het zouden schapen- en ganzenkwekers geweest zijn. Tijdens de Romeinse periode (54 vC tot 300 nC) zou drainage, het delven van veen en zoutwinning mee bijgedragen hebben tot de ontwatering van het veen en de inversie van het

toenmalige reliëf: de kreken werden de hoger gelegen gedeelten in het landschap. Het is op deze kreekruigen dat de eerste bewoners zich vestigden.

Stilaan slibde het grootste gedeelte van het landschap dicht. De zee verloor veel van haar invloed en waar het water weggetrokken was, konden schapen grazen in de zilte graslanden. Stormvloed die regelmatig via kreken en geulen de graslanden bevloeden, zorgden voor een onzekere situatie. Daarom werden in de 10de eeuw dijken aangelegd, naast de geulen, om het reeds drooggevallen land van overstroming te behoeden. Een netwerk van slootjes en dijken zorgden voor de inpoldering van het gebied. Door deze doorgedreven ontwatering zakte het veen steeds verder, bovenop de eerder aangegeven verlaging door ontginning en drainage, zo ontstonden de komgronden. De komgronden bleven honderden jaren in gebruik als grasland. Het waren bloemrijke hooilanden die in de zomer als graasland dienst deden en in het voorjaar werden gemaaid voor het hooi.

Door de kleiwinning -die vanaf de middeleeuwen tot de tweede helft van de 20ste eeuw plaats vond in de poldergebieden- en de veenontginning (tot begin 20^e eeuw), ontstonden reliëfrijke percelen. Door de langzame ontwikkeling van het landschap, ontstond er een ecologische en ruimtelijke integratie van de verschillende landschappelijke componenten. Ze vormden een uniek landschap met een bloeiende biodiversiteit. Tot de jaren '60 van vorige eeuw, bepaalden ze mee het zicht van de polders. Maar toen kwam de ruilverkaveling.

De kustpolders genivelleerd

Vanaf de 1960 tot iets meer dan 10 jaar geleden, werden overal in Vlaanderen ruilverkavelingen uitgevoerd: waterlopen en sloten vormden samen met de ‘waterzieke’ gebieden obstakels voor de modernisering van de landbouw. Dit werd aangepakt met het rechte trekken, dempen en inkokeren van sloten, waar nodig voorzien van stuwen en pompgemalen en afgewerkt met drainagesystemen.

Van de oorspronkelijke kustpolders is nog maar 30% in gebruik als grasland en slechts 35% van dat grasland kent een of andere wettelijke bescherming, waaronder het verbod op het scheuren (omploegen) en inzaaien met een ander gewas. Van de 19 belangrijkste komgrondgebieden die er voor 1980 nog bestonden, bleven er in 1990 nog maar 5 over (Uitkerke, Damme en Hoeke, deel van de IJzervallei in Woumen-Merkem en Lampernisse). 12 kavels werden er geruild en 2 opgegeven aan de haven van Zeebrugge. In 1983 waren in de kustpolders al 73 ruilverkavelingen geëindigd voor in het totaal 39.000 hectare polders, de helft van het totale gebied.

Door het algemeen verlagen van het waterpeil verdwenen de hooigraslanden. De weinige graslanden die nog overbleven, werden zwaar bemest en heringezaaid en omgezet in graasweiden. Al deze factoren samen zorgden voor een sterke daling van de soortenrijkdom. Ook het landschap veranderde: industrie, wegenbouw, huisvesting en havenuitbreiding zorgden, naast versnippering, ook voor een visuele vervuiling van het landschap.

Het is echter niet enkel in West-Vlaanderen dat deze evolutie naar minder en soortenarmer grasland zich voltrekt. Door de Europese politiek vond dit model van grootschaligheid haar ingang over het hele Europese poldergebied (en bij uitbreiding heel Europa). Van Noord-Frankrijk tot Denemarken gingen poldergraslanden massaal op de schop.

Oude cultuurlandschappen zoals dat van de Uitkerkse Polders, komen enkel nog maar voor in Friesland en Groningen. In Nederland, het weidevogelland bij uitstek, dalen de aantallen met 2% per jaar tussen 1990 en 2000 en, wat nog verontrustender is: vanaf 2000 dalen de aantallen met 5% per jaar. Zo is het aantal grutto's van 1990 tot 2010 in Nederland met 80% afgenomen. Watersnip en kempchaan verdwenen volledig uit onze provincie. De veldleeuwerik ging er met 95% op achteruit.

Van Zilte Zegge over Braamsluiper tot Maine d'Anjou

Door de hoge waterstand, het zilte water, de reliëfverschillen en de poelen, laantjes, grachten en sloten, vormen de polders een uniek landschap met een waardevolle biodiversiteit. De grote biologische waarde van de historische graslanden wordt bepaald door de aanwezigheid van halfnatuurlijke, kruidenrijke vegetaties met o.a. zeldzame zilte graslanden, broedpopulaties van weidevogels en doortrekkende en overwinterende vogels en ganzen. Waar Natuurpunt het beheer doet van polderreservaten, duiken er nieuwe diersoorten op: Blonde d' Aquitaine, Maine d'Anjou zijn slechts enkele namen van runderrassen die het goed doen in de natuurrijke polders en ook culinair in trek zijn. In Frankrijk, bijvoorbeeld, werd aan het schapenvlees uit de zilte weiden aan de Mont-Saint-Michel zelfs het label van erkend streekproduct gegeven. Samen met de beperkte kweek, zorgt dit voor een hogere prijs van het vlees, dat de extensieve teelt kan compenseren. De prijs van dit schapenvlees gaat tot 20 euro/kg tegenover een 10 euro voor ‘gewoon’ schapenvlees. Daarenboven zorgen deze graasdieren voor het onderhoud van het open landschap van de polders door het weggrazen van struikjes en kleine boompjes.

Maar ook de mens profiteert van het behoud

De polders zijn van nature een overstromingsgebied. Zowel vanuit de zee, als vanuit het binnenland, kwam het water hier samen. Door indijking en sluizen die het zeewater tegenhouden, werd zowel het zeewater als het afstromende hemelwater op een kunstmatige manier in toom gehouden. Zo was de IJzer historisch een getijdenrivier. De Ganzenpoot, een sluizen- en stuwcomplex houdt het zeewater buiten en zorgt voor de lozing van het zoet water uit het binnenland. Voor dit laatste is er echter een lage zeewaterstand nodig. Bij hoge neerslaghoeveelheden, die wel eens gepaard gaan met landinwaartse wind, kan het dan ook zijn dat er een aantal dagen niet kan geloosd worden. Op dat moment dienen de broeken van de IJzer en de Handzamevallei als natuurlijke buffer, net als de poldergraslanden die hogerop gelegen zijn. Het dempen van grachten en sloten en het scheuren van de poldergraslanden, zorgde echter voor een verminderde buffercapaciteit.

Maar er gaat meer verloren... Niet alleen de biodiversiteit en de waterbuffering krijgen klappen door het scheuren van deze unieke stukken natuur, ook het landschap en dus het toerisme delen de pijn. Deze unieke landschappen trekken horden toeristen (35.000/jaar voor Uitkerkse Polders alleen), die de geschiedenis en de unieke natuur willen snuiven en voelen. Deze markt wordt genegeerd bij het schram zetten van de ploeg. Maistoerisme zal heel wat meer overredingskracht nodig hebben om het zachte toerisme te lokken.

En de boer verliest

Een betere bescherming van de kustpolders is geen kaakslag voor de landbouw, integendeel. De Europese Unie heeft haar landbouwsubsidies in dergelijke gebieden sinds kort gekoppeld aan het natuurbeleid (via de zogenaamde “cross compliance”). Dit betekent dat landbouwers die het eeuwenoude cultuurlandschap in ere houden hiervoor ook beloond worden. Door het scheuren hebben de overwinterende ganzen (nog) minder plaats, wat betekent dat ze - doordat de laatste 20 jaar reeds 3.000 ha grasland verloren ging - noodgedwongen meer en meer hun toevlucht moeten zoeken op akkers. Hierdoor worden ook landbouwers getroffen via schade die ganzen aanbrengen aan akkers met raaigras of natte akkers met gewassen. Daarenboven kost het draineren van een polderland handenvol geld. Geld, dat niets steeds kan terugverdiend worden: op een polderland kan men immers niet zomaar alles kweken...

Of hoe landbouwers dubbel getroffen worden door het omzetten van graslanden in akkers. De boer scheurt naast historisch grasland, ook zijn broek...

Politieke patstelling?

Het lijkt allemaal evident: de kustpolders moeten beschermd worden. We roepen om de bescherming van unieke biotopen wereldwijd maar zouden de andere kant opkijken als het gaat over de eigen tuin. Gelukkig gaat het niet zo ver.

De vele natuurverenigingen die afgelopen jaren voor bescherming hebben gepleit worden nu ondersteund door S.O.S. Kustpolders, een dochterorganisatie van Vogelbescherming. Heel wat politieke partijen steunen de acties, maar in praktijk gaat alles heel traag vooruit. En de boer, die ploegde voort.

In 2009 werd een betere bescherming voor de poldergraslanden opgenomen in het regeerakkoord. Dit omvatte eveneens het in kaart brengen van de historische poldergraslanden. Niets te vroeg: uit het rapport blijkt dat er sinds 2005 208 hectare historisch permanente graslanden zijn verdwenen in de kustpolders. En dit gebeurt veelal 's nachts, zoals in Klemskerke, dat bij het ochtendlijk ontwaken op Valentijn 2013, 12 hectare historisch grasland armer was.

Dat de lokale politiek hier niets steeds wakker van ligt, bewijst het verhaal van de Waleweiden, waarbij de bescherming ervan door S.O.S. Kustpolders werd verdedigd. Het gebied van de Schore-, Kapelle- en Waleweiden werd in 2006 herbevestigd als agrarisch gebied. Het Gewestelijk RUP, waarmee het gebied als agrarisch gebied met overdruk natuurverwevingsgebied, werd nog niet behandeld.

Volgens de CD&V van Diksmuide omwille van het feit dat de “[...]administratie ruimtelijke ordening heeft de handen vol met ruimtelijke uitvoeringsplannen waarbij landbouw wordt omgezet in natuurgebied.[...]” . Daarenboven, zo geeft ze aan, “[...]Het zijn vooral de landbouwers die de laatste jaren heeft toegegeven. Natuur heeft, zeker in Diksmuide, niet te klagen. Wat de economische haalbaarheid over scheuren van grasland betreft is het als overheid wijs om beslissingen over economische rendabiliteit te laten bij de ondernemers zelf. [...]” (<http://www.diksmuide.cdenv.be/nieuws/bestuur-besprak-dossier-waleweiden>).

Dit lijkt een redenering die de functies voor mens en biodiversiteit van het gebied minstens onderschat en het behoeden van een zo waardevol gebied in handen legt van het inschattingvermogen van het individu en de markt.

Het was ook in het Vlaams Parlement geen fraai beeld, de afgelopen legislatuur: N-VA, Groen en sp.a strijden al langer voor de bescherming van de kustpolders. Voorstellijsten die aangedragen werden ter bescherming, bleken volgens Hostekint (sp.a) de meest drassige –en voor de landbouw nutteloze- stukken polderland te bevatten. Open VLD wilde de meest waardevolle gebieden een snelle bescherming geven aan de hand van erfgoedlandschappen en ankerplaatsen, maar dit gaf volgens Vandaele (N-VA) niet de nodige bescherming én niet het juiste instrument, gezien het binnen milieu en natuur moest worden beschermd. En Schauvliege, ze ploegde voort. Uiteindelijk werden in de zomer van 2013 een 100-tal medewerkers van INBO, ANB en VLM op pad gestuurd om de inventaris van de historische graslanden op te maken. 11.812 hectare waardevolle graslanden werden opgemeten in een ontwerpkaart, voor 430 hectare heeft men verder onderzoek nodig. De auteurs van het onderzoek besluiten hun samenvatting: 'We onderstrepen dat de oppervlakte HPG deel uitmaakt van een groter graslandareaal dat voor andere doeleinden (IHD, Habitatrictlijnen, Europese beschermde soorten,...) bescherming dient te genieten.'. Niet mis te verstaan.

Op de valreep keurde de Vlaamse regering, onder druk van de einddatum voor goedkeuring van de Instandhoudingsdoelen, een stappenplan goed voor de verdere bescherming van de kustpolders. De eerder aangehaalde ontwerpkaart -die de te beschermen historisch permanente graslanden zal aanwijzen- zal worden vastgesteld.

Links Waleweiden tussen Diksmuide en Middelkerke. Foto : Yves Adams ;

Deze kaart wordt in openbaar onderzoek gebracht, waarschijnlijk tijdens de zomer. Een verificatiecommissie zal vervolgens de bezwaren onderzoeken en een gemotiveerd advies uitbrengen aan de nieuwe Vlaamse regering. Daarna zal deze de kaart definitief vaststellen en bepalen voor welke graslanden er een verbod of vergunning op het wijzigen van de vegetatie van toepassing is. Ondertussen is er geen verbod op scheuren (in de zones die nu geen bescherming genieten en onderworpen aan de reglementeringen op het wijzigen van reliëf e.d.), maar de landbouwer kan alvast niet meer zeggen dat hij niet op de hoogte was van de waarde van het grasland.

Met zicht op beterschap...

Nieuwe bazen, nieuwe wetten? De West-Vlaamse Milieufederatie duwt mee aan de kar die door Natuurpunt, Vogelbescherming en S.O.S. Kustpolders getrokken wordt om een goed einde te breien aan het verhaal van de kustpolders. Kijk op de website of facebookpagina van SOS Kustpolders om op de hoogte te blijven. Hopelijk daalt het licht neder bij de beleidsmakers en kan er eindelijk een goede start gemaakt worden met een voorbeeldaanpak waar natuur, mens en landbouwer van kunnen profiteren. Vandaag, meer dan ooit.

Tekst : Bart Vanwildemeersch

Tekstredigatie : John Van Gompel

Foto's : www.kustfotografie.be & SOS kustpolders.

Wie mee het polderkrantje met info over de kustpolders en het openbaar onderzoek in zijn buurt wil verspreiden, stuurt een mailtje naar secretariaat@wmfkoepel.be

Rechts : Uitkerkse polders Foto : Misjel Decler